

7. ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ: ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ

Μανόλης Δαφέρμος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ Η μεταφορά δεν είναι απλώς και μόνο ένα είδος λόγου που έχει ρητορικές λειτουργίες, αλλά αποτελεί, επίσης, μια μορφή επιστημονικής διερεύνησης. Οι μεταφορές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη δημιουργικότητα στο πεδίο της επιστήμης και επιτρέπουν στους επιστήμονες να προσλάβουν τα ερευνητικά δεδομένα με νέους τρόπους. Συχνά, οι ψυχολόγοι στρέφονται στη μεταφορά για να διατυπώσουν τις θεωρίες τους. Στην εργασία αυτή παρουσιάζονται τα ευρήματα σχετικά με τη συμβολή της μεταφοράς στην ιστορική ανάπτυξη της Ψυχολογίας. Η εκκλησία, οι μηχανές (ρολόγια, υδραυλικά συστήματα, υπολογιστές κ.ά.), η αγορά έχουν χρησιμοποιηθεί ως πηγές ψυχολογικών μεταφορών. Η ανάλυση της μεταφοράς στην Ιστορία της Ψυχολογίας μπορεί να συμβάλει στην κατανόηση του πολιτισμικού και επιστημονικού συγκείμενου ανάπτυξης της Ψυχολογίας.

Λέξεις-κλειδιά Αγορά, Άνθρωπος-μηχανή, Εκκλησία, Ιστορία της Ψυχολογίας, Μεταφορά.

1. Εισαγωγή

Τι ρόλο διαδραματίζει η μεταφορά στην Ιστορία της Ψυχολογίας; Οι μεταφορές αφορούν μόνο τη γλωσσική διατύπωση εννοιών ή συνδέονται με τη διαδικασία της έρευνας και την ενδότερη συγκρότηση της ψυχολογικής γνώσης; Η μεταφορά αφορά μόνο την έκθεση, την παρουσίαση της ήδη διαμορφωμένης ψυχολογικής γνώσης, ή εμπλέκεται στην ίδια τη διαδικασία της παραγωγής γνώσης; Πώς συνδέονται οι μεταφορές με το πολιτισμικό-ιστορικό συγκείμενο διαμόρφωσης της Ψυχολογίας; Ποιες είναι οι δυνατότητες και οι περιορισμοί της χρησιμοποίησης των μεταφορών στο πλαίσιο της επιστημονικής δραστηριότητας;

Στα προαναφερόμενα ερωτήματα, που μόλις πρόσφατα άρχισαν να γίνονται αντικείμενο συστηματικής έρευνας, είναι δύσκολο να δοθούν εύκολες απαντήσεις. Γενικότερα, μπορούμε να διαπιστώσουμε την ανεπαρκή ανάπτυξη του επιστημολογικού αναστοχασμού σχετικά με τις διαδικασίες εννοιολογικής συγκρότησης της Ψυχολογίας και την επικράτηση μιας τεχνοκρατικής θεώρησης της ψυχολογικής γνώσης ως δεδομένου, στατικού μορφώματος, που χρησιμοποιείται με εργαλειώδη και χρησιμοθηρικό τρόπο στις εμπειρικές έρευνες.

Η ουσία της μεταφοράς, σύμφωνα με τους Lakoff και Johnson (1980), είναι η κατανόηση, η βίωση ενός είδους πραγμάτων με όρους ενός άλλου είδους. Σε αντιδιαστολή με την αντίληψη ότι η μεταφορά αποτελεί ένα καθαρά γλωσσικό φαινόμενο, που κατέχει κομβικό ρόλο μόνο στην Ποίηση και στη Λογοτεχνία, τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται η αντίληψη ότι η μεταφορά διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη γνωσιακή διαδικασία, συμπεριλαμβανομένης και της επιστημονικής δραστηριότητας (βλ. κεφ. 4 στο παρόν βιβλίο). Στην παρούσα εργασία επιχειρούμε ν' ανιχνεύσουμε ορισμένες διαστάσεις του ρόλου της μεταφοράς στην Ιστορία της Ψυχολογίας.

Τα τελευταία χρόνια υπό την επίδραση της «γλωσσολογικής στροφής» στις κοινωνικές επιστήμες (Rorty, 1967) παρατηρήθηκε ανάδυση του ενδιαφέροντος για τον ρόλο της μεταφοράς στην επιστημονική γνώση, συμπεριλαμβανομένης και της Ιστορίας της Ψυχολογίας. Στον συλλογικό τόμο *Μεταφορές στην Ιστορία της Ψυχολογίας*, που επιμελήθηκε ο Leary (1990), αναδεικνύεται με πολυδιάστατο και πολυπρισματικό τρόπο η χρησιμοποίηση ενός σύνθετου πλέγματος μεταφορών στα πιο διαφορετικά πεδία της σύγχρονης Ψυχολογίας. Ενδιαφέρον, επίσης, παρουσιάζει το βιβλίο του Sternberg (1990) *Μεταφορές του Νου*, στο οποίο επιχειρείται η ανάλυση του ευρύτατου φάσματος γεωγραφικών, υπολογιστικών, βιολογικών, επιστημολογικών, ανθρωπολογικών, κοινωνιολογικών, συστημικών μεταφορών που χρησιμοποιήθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας της νοημοσύνης.

2. Ποικιλία μεταφορών στην Ιστορία της Ψυχολογίας

Ο ρόλος της μεταφοράς είχε αναδειχθεί ήδη από τους θεμελιωτές της σύγχρονης Ψυχολογίας. Ο Freud (Φρόντ) (1959/1926: 195) δήλωνε: «Στην Ψυχολογία μπορούμε μόνο να περιγράψουμε τα πράγματα με τη βοήθεια αναλογιών». Ο ίδιος ο Freud χρησιμοποίησε ένα ευρύτατο σύνολο μεταφορών και αναλογιών για τη διερεύνηση των ψυχικών διαδικασιών. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι ο Freud (1961/1925: 218) παρέπεμπε στο *Συμπόσιο* του Πλάτωνα (στον μύθο του ανδρόγυνου) για να περιγράψει την ψυχαναλυτική προσέγγιση της σεξουαλικότητας. Μεταφορικό χαρακτήρα έχει η ίδια η έννοια «Ψυχολογία του βάθους». Άλλωστε, η ίδια η «αρχαιολογική» μεταφορά και η «αρχαιολογική εκσκαφή» στα έγκατα του ανθρώπινου ψυχισμού είναι ιδιαίτερα ισχυρή στο πλαίσιο της φροϋδικής ψυχανάλυσης (Leary, 1990).

Ορισμένες μεταφορές από το πεδίο της Φυσικής και κυρίως της Μηχανικής ενσωματώθηκαν στην ψυχανάλυση: ενέργεια, δύναμη, αντίσταση, απώθηση. Αντικείμενο βαθύτερης έρευνας θα πρέπει να γίνει ο μεταφορικός μετασχηματισμός της θερμοδυναμικής σε ψυχοδυναμική (Leary, 1990). Γενικότερα, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα η μεταφορά της *νοητικής ενέργειας* και ο «ενεργητισμός» απέκτησαν ιδιαίτερη εξάπλωση στην Ψυχολογία. Ο Herbert Spencer και ο Alexander Bain, εκπρόσωποι της βρετανικής Ψυχολογίας του 19ου αιώνα, χρησιμοποιούν τη μεταφορά της ενέργειας στα έργα τους (Danzinger, 1997).

Ο James (Τζέιμς), ο πατέρας της αμερικανικής Ψυχολογίας, θεωρούσε ότι η επιστήμη δεν είναι τίποτα άλλο από την ανεύρεση αναλογιών. Άλλωστε, οι αναλογίες και οι μεταφορές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στα έργα του James. Η ροή της σκέψης και της συνείδησης είναι μια από τις πλέον χαρακτηριστικές μεταφορές του James (James, 1890· Leary, 1990· Mustain, 2006). Η περιγραφή της «συνειδησιακής ροής» από τον James έχει αρκετά κοινά με την παρουσίαση της συνείδησης ως θεάτρου στο οποίο παρελαύνουν οι εντυπώσεις, που χρησιμοποιούσε ο Hume (Χιούμ) (1978).

Μια ενδελεχής μελέτη του γίνεσθαι της σύγχρονης Ψυχολογίας μάς επιτρέπει να διαπιστώσουμε ότι οι ψυχολόγοι χρησιμοποιούν ένα ευρύτατο φάσμα μεταφορών. Η θεωρία του ψυχολογικού πεδίου του Levin αποτελεί μια δημιουργική μεταφορά, που διαμορφώθηκε υπό την επίδραση της εξέτασης των ηλεκτρομαγνητικών πεδίων. Από την εποχή του Gall και την απόπειρα εντοπισμού των ικανοτήτων των ψυχικών λειτουργιών, η χαρτογράφηση του εγκεφάλου, και γενικότερα η γεωγραφική μεταφορά, χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα (Sternberg,

1990). Οι λαβύρινθοι και οι γνωσιακοί χάρτες αποτέλεσαν μια εξαιρετική γόνιμη μεταφορά στο πλαίσιο της πειραματικής έρευνας του Edward Tolman. Η λειτουργία του υδραυλικού συστήματος αποτέλεσε έναυσμα για την υιοθέτηση αντίστοιχων μεταφορών και αναλογιών στο πεδίο της Ψυχολογίας των κινήτρων (Κωσταρίδου-Ευκλείδη, 1999).

Πολλές έννοιες της Ψυχολογίας και ιδιαίτερα της Ψυχοπαθολογίας εδράζονται σε μεταφορές. Ενδεικτικά αναφέρουμε την έννοια «υστερία», που προέρχεται από την λέξη «υστέρρα», δηλαδή μήτρα, και παραπέμπει στην αντίληψη ότι οι γυναίκες είναι οι φορείς της εν λόγω ψυχικής ασθένειας, που προέρχεται από δυσλειτουργίες της μήτρας (Πουρνάρα & Πουρνάρα, 2008). Η έννοια «σχιζοφρένεια» προέρχεται από τις λέξεις «σχίζω» και «φρένες». Στην αρχαία Ελλάδα ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη η αντίληψη ότι οι φρένες αποτελούν το κέντρο της ψυχής. Ο όρος «φρηνη» αναφέρεται στο διάφραγμα, στον μυώνα μεταξύ της καρδιάς και των πνευμόνων. Ταυτόχρονα, ο όρος «φρηνη» αναφέρεται στον εγκέφαλο, στον νου, στον τόπο των νοητικών λειτουργιών (Δημητράκος, χ.χ.). Η έννοια «σχιζοφρένεια» παραπέμπει στη ρήξη, στο σχίσμα των φρενών, του υλικού υπόβαθρου της ψυχής, του νου (Sarbin, 1990). Οι εν λόγω μεταφορές εκφράζουν, εκτός των άλλων, την τάση σωματοποίησης της ψυχικής νόσου. Ακόμα και η έννοια «Ψυχοπαθολογία», που εμπεριέχει την έννοια «Παθολογία», ένα κλάδο της Ιατρικής, εκφράζει αυτή την τάση σωματοποίησης και ιατροποίησης των ψυχικών αποκλίσεων. Η διαμόρφωση του κατηγοριακού εξοπλισμού της Ψυχολογίας κατά τον 19ο - αρχές του 20ού αιώνα φέρει το στίγμα ενός ιατροκεντρικού μοντέλου.

Ο L. Vygotsky, ο θεμελιωτής της Πολιτισμικής-Ιστορικής Ψυχολογίας, χρησιμοποιούσε ποικίλες μεταφορές στο έργο του γράφοντας μάλιστα ότι «[...] όλες οι λέξεις της Ψυχολογίας είναι μεταφορές παρμένες από τον κόσμο του χώρου» (Vygotsky, 1997: 291). Μερικά παραδείγματα μεταφορών είναι τα ακόλουθα:

Αν συγκρίναμε τη σκέψη μ' ένα κρεμασμένο σύννεφο, που ξεσπά σε μια βροχή λέξεων, για να διατηρούμε τη μεταφορά θα εξομοιώσουμε το κίνητρο της σκέψης με τον άνεμο που κινεί τα σύννεφα (Vygotsky, 1993: 430).

Η συνείδηση αντανακλάται στη λέξη όπως ο ήλιος σε μια σταγόνα νερού. Η λέξη συμπεριφέρεται προς τη συνείδηση όπως ο μικρός κόσμος προς τον μεγάλο, όπως το ζωντανό κύτταρο προς τον οργανισμό, όπως το άτομο προς τον κόσμο (Vygotsky, 1993: 436).

Οι μεταφορές που χρησιμοποιήθηκαν στην Ψυχολογία δεν αποτελούν απλώς και μόνο αθώους αταβισμούς, ούτε διακοσμητικού χαρακτήρα λογοτεχνικά μορφώματα, αλλά είναι φορείς νοημάτων, επιστημολογικά, φιλοσοφικά φορτισμένες έννοιες, που άσκησαν και συνεχίζουν ν' ασκούν σημαντική επίδραση στον χαρακτήρα της Ψυχολογίας.

Πολλές μεταφορές που έχουν ευρύτατη διάδοση στη σύγχρονη Ψυχολογία εμφανίστηκαν πριν από τη μετατροπή της Ψυχολογίας σε ανεξάρτητη επιστήμη, αλλά συνεχίζουν ν' ασκούν σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση του γνωστικού ύφους και του χαρακτήρα της συγκρότησης της ψυχολογικής θεωρίας. Σύμφωνα με τον Kvale (2003), τρεις βασικές μεταφορές σημάδεψαν τη διαμόρφωση της Ψυχολογίας: η εκκλησία, η μηχανή (γενικότερα το εργοστάσιο), η αγορά. Στη συνέχεια, θα επιχειρήσουμε ν' αναλύσουμε ορισμένες διαστάσεις της χρησιμοποίησης των εν λόγω μεταφορών στην Ψυχολογία.

2.1. Εκκλησία και Ψυχολογία

Οι ρίζες της σύγχρονης Ψυχολογίας, σύμφωνα με τον Kvale (2003), βρίσκονται στη χριστιανική θρησκεία και ιδιαίτερα στον προτεσταντισμό με τη χαρακτηριστική γι' αυτόν τάση εξατομίκευσης και κατασκευής του «εσωτερικού προσώπου». Η τάση εξατομίκευσης που επικράτησε στις προτεσταντικές χώρες συνέβαλε στη δημιουργία του κοινωνικο-ιστορικού πλαισίου διαμόρφωσης της σύγχρονης Ψυχολογίας. Ο Weber (Βέμπερ) (1978) ανέδειξε την ενδότερη συνάφεια της διάδοσης του προτεσταντισμού και της εγκαθίδρυσης της κεφαλαιοκρατίας, οργανικό στοιχείο της οποίας ήταν η διαδικασία της εξατομίκευσης. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η σύγχρονη Ψυχολογία κατέχει περίοπτη θέση στις Προτεσταντικές χώρες, στις οποίες οι τάσεις εξατομίκευσης του κοινωνικού ιστού εκφράζονται πολύ πιο έντονα.

Όμως, πριν την έλευση του Προτεσταντισμού, οι πρώτες απόπειρες κατανόησης του εξατομικευμένου, «εσωτερικού ανθρώπου» πραγματοποιήθηκαν ήδη στις *Εξομολογήσεις* του ιερού Αυγουστίνου (1999). Ο Αυγουστίνος θεμελίωσε μια εξατομικευτική εκδοχή της θρησκευτικής πίστης και του βιώματος, που άσκησε επίδραση στη μετέπειτα ανάπτυξη του ευρωπαϊκού πολιτισμού (Γιανναράς, 2007). Ο άνθρωπος ταυτίστηκε με τον «έσω άνθρωπο», που επιχειρεί ν' αποδεσμευθεί από τους περιορισμούς του «έξω ανθρώπου», της ύλης, των σαρκικών ηδονών κτλ. Ο Αυγουστίνος αφηγήθηκε με εκπληκτική ειλικρίνεια και θέρμη την προσωπική του ιστορία, παρουσιάζοντας τον εαυτό του ως έναν αμαρτωλό, ο οποίος αναζητά την απολύτρωση, τη σωτηρία της ψυχής του. Στον Αυγουστίνο (1999) οι *Εξομολογήσεις* παρουσιάζονται ως ένα είδος ιδιωτικής ενδοσκόπησης, εσωτερικής περιυλάνησης στα άδυτα του εαυτού, αναζήτησης των κινήτρων των ανθρώπινων πράξεων. Η αφήγηση για τον εαυτό παρουσιάζεται, ταυτόχρονα, ως μια πράξη εσωτερικής ανάπλασης. Το ταξίδι μέσω της μνήμης στα σημαντικότερα περιστατικά της προσωπικής ζωής παρουσιάζεται ταυτόχρονα ως μια μορφή θεραπείας. Ο εσωτερικός διάλογος του ανθρώπου λειτουργεί ως μια ιδιότυπη κατασκευή της ανθρώπινης ταυτότητας (Δαφέρμος, 2010).

Ο Γιανναράς (2007) παρατηρεί ότι τη θρησκευσιοποιημένη Χριστιανοσύνη δεν την ενδιαφέρει η οντολογία, αλλά η Ψυχολογία, ως προτεραιότητα των υποκειμενικών βιωμάτων που παίρνουν αξία πραγματικότητας για το υποκείμενο. «Ο αντιπροσωπευτικός τύπος του θρησκευτικού ανθρώπου λειτουργεί, σε κάθε πτυχή της ζωής του, με άξονα και κέντρο το άτομο του, το εγώ του. Κι αυτό γιατί η θρησκεία τού προσφέρει νόμιμη αιτιολόγηση του εγωκεντρισμού: τον στόχο και το χρέος της ατομικής σωτηρίας» (Γιανναράς, 2007: 19-20).

Ο Yalom (2003) αναφέρει ότι η λέξη «θρησκεία» (religion) προέρχεται από το «re-ligare», δένω, δεσμεύω. Η έννοια «σύνδεσμος», κατά την άποψη του Yalom (2003), έχει κομβική σημασία για την οριοθέτηση της σχέσης της θρησκείας και της ψυχοθεραπείας. Όπως η οργανωμένη θρησκεία συμβάλλει στη διαμόρφωση ισχυρών δεσμών μέσα στη θρησκευτική κοινότητα, έτσι και η ψυχοθεραπεία ενδιαφέρεται να δημιουργήσει ισχυρές και αυθεντικές σχέσεις μεταξύ του θεραπευτή και των θεραπευμένων.

Στην εκκλησία, ο ατομικός εσωτερικός διάλογος του πιστού αντικαταστάθηκε από την εξομολόγηση στον ιερέα. Η σύγχρονη ψυχοθεραπεία έχει τις καταβολές της στη χριστιανική εξομολόγηση. Ο σύγχρονος ψυχοθεραπευτής στο πλαίσιο της ψυχοθεραπευτικής διαδικασίας, όπως ο ιερέας στην εξομολόγηση, θέτει τις κατάλληλες ερωτήσεις και παρακολουθεί προσεκτικά τις απαντήσεις του υποκειμένου. Με την εγγύηση της ανωνυμίας ο πάσχων

αφηγείται τις ενοχές, τις ανησυχίες, τις έγνοιες του (Kvale, 2003).

Ο Φίλωνας χαρακτήριζε τα μέλη των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων «θεραπευτές», που θεραπεύουν ψυχές στις οποίες κυριαρχούν δυσίατες αρρώστιες: «Αυτές τις αρρώστιες τις εξαπέστειλαν οι ηδονές και οι επιθυμίες, οι λύπες, οι φόβοι, η πλεονεξία, η αφροσύνη, οι αδικίες και το ατέλειτο πλήθος των άλλων παθών και κακιών...» (Φίλων, έκδ. 2003, *Περί βίου θεωρητικού*, 471.2). Στη σύγχρονη κοινωνία η ενασχόληση με τη «θεραπεία» των ψυχών επαγγελματικοποιήθηκε και μετατράπηκε σε υπόθεση μιας εξειδικευμένης επαγγελματικής ομάδας ειδικών στο πεδίο της ψυχικής υγείας, του πλέγματος των «ψυχ-» (ψυχολόγων, ψυχιάτρων, ψυχοθεραπευτών κ.ά.).

Έτσι, παρά τον θετικιστικό προσανατολισμό της σύγχρονης Ψυχολογίας, την ισχυρή τάση αποδέσμευσης της ψυχολογικής γνώσης από τα μη επιστημονικά μορφώματα, μπορούμε να διαπιστώσουμε τη σημαντική επίδραση που ιστορικά άσκησε η μεταφορά της θρησκείας και της εκκλησίας στη συγκρότηση της ψυχολογικής γνώσης σε θεωρητικό και εφαρμοσμένο επίπεδο.

2.2. Ο «άνθρωπος-μηχανή»

Η δεύτερη βασική μεταφορά που άσκησε σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση της Ψυχολογίας είναι, σύμφωνα με τον Kvale (2003), η μεταφορά του ανθρώπου-μηχανής. Ο Hobbes (Χομπς) αμφισβήτησε τις ιδεαλιστικές προσεγγίσεις του ανθρώπου και υιοθέτησε τη νατουραλιστική αντίληψη ότι ο άνθρωπος αποτελεί εξ ολοκλήρου βιολογικό οργανισμό, που λειτουργεί στη βάση των νόμων της Μηχανικής. «Εφ' όσον η ζωή δεν είναι παρά μια κίνηση μελών του σώματος, με απαρχή της κάποιο κύριο εσωτερικό μέλος, γιατί δεν θα μπορούσαμε, άραγε, να πούμε ότι όλα τα αυτόματα (μηχανές που κινούνται από μόνες τους, με ελατήρια και τροχούς, όπως ένα ρολόι) διαθέτουν τεχνητή ζωή; Διότι τι άλλο είναι η καρδιά, αν όχι ελατήριο, τα νεύρα ισάριθμες χορδές και οι κλειδώσεις ισάριθμοι τροχοί, που μεταδίδουν κίνηση σε όλο το σώμα σύμφωνα ακριβώς με τον σκοπό του κατασκευαστή;» (Hobbes, 2006/1651: 77).

Η μεταφορά του ανθρώπου-μηχανής στην πιο κλασική μορφή της είχε διατυπωθεί από τον Γάλλο Διαφωτιστή La Mettrie (1976). Ήδη ο Descartes εξέταξε το σώμα ως αυτόματη μηχανή. Όμως, ο La Mettrie θεωρούσε ότι όχι μόνο το σώμα, αλλά ο άνθρωπος συνολικά αποτελεί μια αυτορρυθμιζόμενη μηχανή, που βρίσκεται σε διαρκή κίνηση. Σε αντιδιαστολή με τον ωρολογιακό μηχανισμό, ο άνθρωπος, σύμφωνα με τον La Mettrie (1976), αποτελεί αυτορρυθμιζόμενη μηχανή που διαθέτει την ικανότητα να λειτουργεί ακόμα και στην περίπτωση της απώλειας κάποιων οργάνων της.

Η μεταφορά της Μηχανής και της Μηχανικής άσκησε έλξη σε πολλούς διανοητές. Ο Hume (Χιούμ) θεωρούσε αναγκαία την εφαρμογή της Νευτώνειας Μηχανικής στη μελέτη των ηθικών επιστημών και θεωρούσε ότι η αρχή του συνειρμού των ιδεών στο πεδίο του νου αποτελεί το ανάλογο του νόμου της βαρύτητας στη Μηχανική. Στο ίδιο μήκος κύματος, ο James Mill θεωρούσε ότι η Συνειρμική Ψυχολογία αποτελεί μια μορφή «Νοητικής Μηχανικής». Ο Herbart, επίσης, επιχείρησε να δημιουργήσει μια ιδιότυπη *Ψυχική Μηχανική*. Πιο συγκεκριμένα, ο Herbart (2007/1816) επιχείρησε ν' ανακαλύψει τις μαθηματικές σχέσεις που ρυθμίζουν την έλξη και απώθηση των παραστάσεων, τη μεταξύ τους αλληλεπίδρα-

ση στο επίπεδο της συνείδησης.

Αντιθέτως, ο John Stuart Mill –σε αντιδιαστολή με τον πατέρα του James Mill– πρότεινε τη δημιουργία ενός είδους «Νοητικής Χημείας», στην οποία τα επιμέρους μέρη εντάσσονται στο πλαίσιο ενός ευρύτερου νοητικού όλου. Όπως στη Χημεία το νερό δεν αποτελεί μια μηχανική συνένωση των επιμέρους συστατικών στοιχείων του (οξυγόνου και υδρογόνου), έτσι και τα φαινόμενα της συνείδησης δεν μπορούν να γίνουν κατανοητά ως απλό άθροισμα των επιμέρους συστατικών μερών τους (Δαφέρμος, 2010· Sokolova, 2003).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Vygotsky (1993) χρησιμοποίησε, επίσης, το παράδειγμα της χημικής σύνθεσης του νερού, προκειμένου να διακρίνει δύο τύπους ψυχολογικής ανάλυσης. Ο πρώτος τύπος ψυχολογικής ανάλυσης εδράζεται στον διαχωρισμό ενός σύνθετου ψυχολογικού όλου στα μεμονωμένα στοιχεία του με αποτέλεσμα να εξαφανιστούν τα χαρακτηριστικά του όλου. Ο δεύτερος τύπος ψυχολογικής ανάλυσης εδράζεται στη διάκριση επιμέρους εννοιών από τις οποίες αποτελείται το ενιαίο όλο και διατηρούν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του όλου. Στη σύγχρονη Ψυχολογία κυρίαρχος τύπος ανάλυσης αναδείχθηκε η διάκριση των επιμέρους στοιχείων των ψυχολογικών φαινομένων. Μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι *ορισμένες μεταφορές χρησιμοποιούνται για ν' αναδείξουν τα όρια και τους περιορισμούς κάποιων άλλων μεταφορών.*

Όπως παρατηρεί ο ιστορικός της Ψυχολογίας Leahey (1997), στις αρχές του 20ού αιώνα οι ψυχολόγοι περίμεναν τον «Νεύτωνα της Ψυχολογίας», που θα την μετατρέψει επιτέλους σε πραγματική επιστήμη. Η Νευτώνεια Μηχανική παρουσιάστηκε ως η επιστήμη που μπορεί να εξασφαλίσει την επιστημονική θεμελίωση της Ψυχολογίας (κριτική βλ. Κουγιουμουτζάκης, 1994).

Αυτή την περίοδο η αντίληψη περί ανθρώπου-μηχανής υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της ταιηλορικής μορφής οργάνωσης της εργασιακής δραστηριότητας, που αποσκοπούσε στην τυποποίηση, στον αυστηρό καταμερισμό εργασίας και στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Πολλοί ερευνητές παρατηρούν ότι ο συμπεριφορισμός του Watson αποτελεί απόπειρα εξορθολογισμού της ταιηλορικής μορφής οργάνωσης της εργασίας. «Η Ψυχολογία από συμπεριφοριστική άποψη είναι ένας καθαρά αντικειμενικός κλάδος της φυσικής επιστήμης. Ο θεωρητικός σκοπός της είναι η πρόβλεψη και ο έλεγχος της συμπεριφοράς» (Watson, 1914: 1).

Η μεταφορά του La Mettrie για τον άνθρωπο-μηχανή απέκτησε ιδιαίτερη επικαιρότητα, εξ αιτίας της ανάπτυξης της Κυβερνητικής και της συζήτησης σχετικά με τη δημιουργία τεχνητής νοημοσύνης. Στη βάση της τεχνητής νοημοσύνης βρίσκεται η ιδέα ότι μπορεί να επιτευχθεί η αναδημιουργία, η εξομείωση των γνωστικών ικανοτήτων έμβιων όντων.

Η μεταφορά του υπολογιστή απέκτησε μεγάλη διάδοση υπό την επίδραση των αναζητήσεων που προκάλεσε η μηχανή του Turing. Κριτήριο νοημοσύνης θεωρήθηκε η ικανότητα μιας μηχανής να περάσει, όπως ένας άνθρωπος, το τεστ του Turing.

Η μεταφορά του υπολογιστή έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής και τέθηκε στη βάση των επιστημονικών κλάδων που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της γνωσιακής επιστήμης. Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στη Γνωσιακή Ψυχολογία, στην οποία διαμορφώθηκαν συμβολικά γνωσιακά μοντέλα, δηλαδή θεωρίες για την ανθρώπινη γνώση, που εδράζονται στη λειτουργία των υπολογιστικών προγραμμάτων. Η θεωρητική θεμελίωση των εν λόγω γνωσιακών μοντέλων εδράζεται στην ιδέα ότι η γνώση αποτελεί μια μορφή υπολογισμού (Lewis, 1999).

Ο νους παρουσιάζεται ως υπολογιστική μηχανή, όπως η μηχανή του Turing, που έχει «εισροές» (input) και «εκροές» (output). Οι νοητικές διαδικασίες παρουσιάζονται κατ' αναλογία της επεξεργασίας συμβόλων από το πρόγραμμα ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Συχνά, η σχέση νου και εγκεφάλου εξετάζεται κατ' αναλογία της σχέσης του υλικού εξοπλισμού («hardware») και του λογισμικού («software») του υπολογιστή (Baumgartner & Payr, 1995). Στη βάση της εν λόγω μεταφοράς βρίσκεται η λειτουργιστική προσέγγιση των ψυχικών διαδικασιών σε πλήρη απόσπαση από το υλικό υπόβαθρό τους. Ο Damasio (1994) δικαιολογημένα θεωρεί την εν λόγω αναλογία παραλλαγή του καρτεσιανού dualισμού. Έτσι, στην Ιστορία της επιστήμης εμφανίζονται νέες παραλλαγές παλαιών μεταφορών και επανέρχονται στο προσκήνιο σύνθετα, ανοικτά ερευνητικά ζητήματα (όπως, για παράδειγμα, η σχέση νου και σώματος), τα οποία δεν επιδέχονται εύκολες και μονοσήμαντες απαντήσεις.

Η λειτουργιστική θεώρηση του νου εδράζεται στην προεκβολή της λειτουργίας του ηλεκτρονικού υπολογιστή για την εξήγηση της λειτουργίας του ανθρώπινου νου. Η εν λόγω προσέγγιση εδράζεται στις ακόλουθες παραδοχές: (α) η σκέψη μπορεί να εξεταστεί ως διαδικασία επεξεργασίας πληροφοριών, δοσμένων σ' ένα δυαδικό κώδικα στη βάση κάποιων τυποποιημένων κανόνων, (β) η γνώση μπορεί να τυποποιηθεί και να διατυπωθεί στη βάση λογικών σχέσεων (Dreyfus, 2001).

Η υπολογιστική μεταφορά ενέπνευσε την πραγματοποίηση γόνιμων και εξαιρετικά σημαντικών ερευνών. Ταυτόχρονα, αρκετοί ερευνητές ανέδειξαν τα όρια και τους περιορισμούς της εν λόγω μεταφοράς, που συνδέονται με τον αναγωγιστικό και απλουστευτικό χαρακτήρα της πλήρους εξομοίωσης της ανθρώπινης συνείδησης με τη λειτουργία του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Ο Searle (1992) χρησιμοποίησε τη μεταφορά του κινέζικου δωματίου για ν' αναδείξει τους περιορισμούς της μεταφοράς του ανθρώπινου νου ως υπολογιστή. Ένας άνθρωπος που δεν γνωρίζει κινέζικα βρίσκεται σ' ένα δωμάτιο και λαμβάνει μηνύματα στα κινέζικα. Το συγκεκριμένο άτομο έχει στη διάθεσή του τους κανόνες που συνδέουν τις σειρές των κινέζικων χαρακτήρων. Έτσι, η υπολογιστική διαδικασία παρουσιάζεται ως χειρισμός των συντακτικών συσχετισμών μεταξύ των συμβόλων, χωρίς να έχει γνώση των σημασιολογικών τους ιδιοτήτων. Ένας υπολογιστής θα μπορούσε να χειρίζεται τα σύμβολα της κινέζικης γλώσσας, χωρίς να μπορεί να κατανοήσει ούτε μια λέξη της (Searle, 1992). Το ζήτημα του νοήματος και της κατανόησης τίθεται μόνο για τα ανθρώπινα υποκείμενα και όχι για τις μηχανές. Έτσι, η μεταφορά του κινέζικου δωματίου χρησιμοποιήθηκε για την ανάδειξη των ορίων της μεταφοράς του νου-υπολογιστή. Ο Sternberg (1990) εκτιμά ότι το μεγαλύτερο σφάλμα των υπολογιστικών μεταφορών συνίσταται στο ότι αποτυγχάνουν να διακρίνουν το δάσος από τα επιμέρους δέντρα.

Παρά τις μεγάλες κατακτήσεις των νευροεπιστημών, δεν υπάρχει ικανοποιητική απάντηση σχετικά με τις σχέσεις μεταξύ του συγκεκριμένου εγκεφάλου και του αφηρημένου, «αόρατου» νου (Kollek, 2008). Η εμφάνιση πολύμορφων μεταφορών, αναλογιών και μοντέλων που επιχειρούν να γεφυρώσουν και να συσχετίσουν τη λειτουργία του εγκεφάλου και τις ψυχικές διεργασίες εκφράζει την ανεπαρκή γνώση του εν λόγω πεδίου.

2.3. Ο κοινωνικός κόσμος ως «αγορά»

Σε αντιδιαστολή με τη μεσαιωνική μεταφορά της εκκλησίας και τη νεωτερική μεταφο-

ρά της μηχανής, ιδιαίτερη εξάπλωση απέκτησε η μετανεωτερική μεταφορά της αγοράς στο πεδίο της Ψυχολογίας. Ο Gergen (1990) ανέδειξε την ευρύτατη διάδοση της παρουσίας του κοινωνικού κόσμου ως αγοράς. Η θεωρία των ανταλλαγών, κατά την άποψη του Gergen (1990), εξηγεί ικανοποιητικά την ανθρώπινη συμπεριφορά. Η θεωρία του συσχετιστικού εαυτού του Gergen εδράζεται στη μεταφορική αναπαράσταση του κοινωνικού κόσμου ως αγοράς, ως πεδίου παιγνίων και ανταλλαγών.

Σύμφωνα με τον Kvale (2003), η αντιαυταρχική, πελατοκεντρική προσέγγιση των Maslow και Rogers ανταποκρίνεται στις προκλήσεις της εξατομικευμένης, δυτικής καταναλωτικής κοινωνίας. Για τους αντιαυταρχικούς θεραπευτές, οι εξυπηρετούμενοι παρουσιάζονται ως πελάτες και καταναλωτές. Σύμφωνα με τη γνωστή αρχή της λεγόμενης «οικονομίας της αγοράς», «ο πελάτης έχει πάντα δίκιο». Οι ψυχολογικές υπηρεσίες παρουσιάζονται ως ένα τμήμα του ευρύτερου φάσματος των υπηρεσιών, που προσφέρονται στο πλαίσιο της καταναλωτικής κοινωνίας. Ο Baudrillard περιγράφει σαρκαστικά τον πολλαπλασιασμό των υπηρεσιών μέριμνας στην καταναλωτική κοινωνία:

[...] αναρίθμητοι ρόλοι, λειτουργίες, συλλογικές υπηρεσίες – παντού ενσταλάζουν κατευναστικά, ιλαρυντικά, αποενοχοποιητικά, ψυχολογικά λιπαντικά (όπως απορρυπαντικά στις σκόνες πλυσίματος). Ένζυμα που καταβρογχίζουν το άγχος. Πουλούν και ηρεμιστικά, χαλαρωτικά, παραισθησιογόνα, κάθε λογής θεραπεία. Έργο αδιέξοδο, στο οποίο η κοινωνία της αφθονίας, παραγωγός ατελείωτης ικανοποίησης, εξαντλεί τους πόρους της για να παραγάγει και το αντίδοτο για το άγχος που γεννά η ικανοποίηση αυτή (Baudrillard, 2000: 219-220).

Σε μια καταναλωτικά προσανατολισμένη κοινωνία η χειραγώγηση των επιθυμιών, των φαντασιών, των αυτοεικόνων των ατόμων μετατρέπεται σε προϋπόθεση για τη λειτουργία της αγοράς. Ο Hackley (2007) παρατηρεί ότι στα περισσότερα εγχειρίδια αγοράς υπάρχει επίκληση στην ιεραρχία των αναγκών του Maslow για την επίδειξη ότι η κατανάλωση επώνυμων εμπορευμάτων αποτελεί φυσική και αναπόφευκτη έκφραση των ανθρώπινων παρορμήσεων. Σ' αυτά τα εγχειρίδια δεν υπάρχει αναφορά στις ανθρωπιστικές προτεραιότητες που ωθούσαν τον Maslow, όμως παρουσιάζεται η ιεραρχία των αναγκών, την οποία αυτός εισήγαγε ως κατάλληλη προσέγγιση για μια λιγότερο ή περισσότερο ορθολογική μορφή κατανάλωσης. Η ιεραρχία των αναγκών του Maslow, σύμφωνα με τον Kvale (2003), εξυπηρετεί τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις των δυτικών κοινωνιών, τα μέλη των οποίων έχουν ικανοποιήσει τις βασικές ανάγκες και μπορούν ν' αφιερωθούν στην αναζήτηση της αυτοπραγμάτωσης, των οριακών εμπειριών κτλ.

Εν κατακλείδι, συμπεραίνουμε ότι η μεταφορά της αγοράς ασκεί σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση του εννοιολογικού εξοπλισμού σημαντικών ρευμάτων της σύγχρονης Ψυχολογίας. Ειδικά μέσω της μεταφοράς της αγοράς εκφράζεται ο κοινωνικά διαμεσολαβημένος χαρακτήρας της ψυχολογικής γνώσης και η επιρροή των κοινωνικών σχέσεων και των κοινωνικών πρακτικών στη διαμόρφωση της εσωτερικής συγκρότησής της.

3. Ορισμένα θεωρητικά συμπεράσματα

1. Συνολικά, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι σε διαφορετικές περιόδους της Ιστορίας της Ψυχολογίας εμφανίζεται μια μεγάλη ποικιλία και πολυμορφία απεικασμά-

των, που παρουσιάζουν τις ψυχικές διαδικασίες στη βάση αναλογιών, μεταφορών, μοντέλων από άλλες επιστήμες (Φυσική, Χημεία, Βιολογία, Οικονομία, Πληροφορική κτλ.) ή ακόμα και άλλες αντεπιστημονικές μορφές κοινωνικής συνείδησης (θρησκεία). Συχνά, ορισμένες μεταφορές χρησιμοποιούνται για την ανάδειξη των ορίων κάποιων άλλων μεταφορών.

2. Οι μεταφορές δεν έχουν ουδέτερο χαρακτήρα, αλλά αποτελούν φορείς νοήματος εμπιριχόντας το αποτύπωμα του συγκεκριμένου πολιτισμικού-ιστορικού συγκείμενου της ψυχολογικής γνώσης. Η επικράτηση της μιας ή της άλλης μορφής μεταφοράς συνδέεται με τον χαρακτήρα της συγκεκριμένης ιστορικής εποχής, τους κυρίαρχους τρόπους πρόσληψης του κόσμου. Βέβαια, στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης γνωσιακής συγκυρίας μπορεί να συνυπάρχουν πολλαπλοί τύποι μεταφορών.
3. Η μεταφορά μπορεί να συμβάλει στην εκλαΐκευση μιας ήδη διαμορφωμένης θεωρητικής γνώσης, στη μύηση μη ειδικών σε δυσνόητα επιστημονικά θέματα, στην άσκηση πειθούς σ' ένα θέμα που προκαλεί συζητήσεις και διαφωνίες στην επιστημονική κοινότητα (McReynolds, 1990).
4. Όμως, η μεταφορά διαδραματίζει εξαιρετικά σημαντικό ρόλο και στην επιστημονική έρευνα, η οποία δεν έχει μια αυστηρά λογική διάρθρωση, αλλά εμπιριέχει αισθητηριακές και μεταφορικές διαστάσεις. Η μεταφορά μπορεί να διαδραματίσει ευρετικό ρόλο για τη διερεύνηση άγνωστων και ελλιπώς διερευνημένων πεδίων. Η μεταφορά μπορεί να λειτουργήσει ως στρατηγική εξοικείωσης των ερευνητών με το άγνωστο, το ασαφές, το ελλιπώς προσδιορισμένο. Ταυτόχρονα, από μόνη της η μεταφορά δεν επαρκεί για την παραγωγή νέας γνώσης, αλλά θα πρέπει να εξεταστεί στο πλαίσιο του εννοιολογικού συστήματος στο οποίο εντάσσεται. Οι μεταφορές μπορεί να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο όχι μόνο στην επιφανειακή, εξωτερική έκφραση μιας θεωρίας, αλλά στο βαθύτερο υπόστρωμά της, στην ενδότερη δομή της. Η μεταφορά μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο όχι μόνο στην έκθεση, στην παρουσίαση, στην εκλαΐκευση μιας ήδη υπάρχουσας γνώσης, αλλά και στη διαδικασία παραγωγής της.
5. Η μεταφορά μπορεί να συμβάλει στην εξέταση του γνωστικού αντικειμένου υπό το πρίσμα μιας εναλλακτικής προοπτικής, ενός νέου πρίσματος, ενός ασυνήθιστου και συχνά απρόβλεπτου τρόπου. Έτσι, μπορεί να συμβάλει στην ανακάλυψη νέων, ελλιπώς διερευνημένων διαστάσεων του αντικειμένου και στη δημιουργική επίλυση σύνθετων προβλημάτων (McReynolds, 1990). Η μεταφορά μπορεί να συμβάλει στην απελευθέρωση από τους τυποποιημένους τρόπους σκέψης, από τις στερεοτυπικές, αυτονόητες παραδοχές της αντίληψης και της σκέψης μας. Η χρησιμοποίηση αισθητηριακών απεικασμάτων για την απεικόνιση της πραγματικότητας μπορεί να συμβάλει στην αποδέσμευση της φαντασίας και της δημιουργικότητας των υποκειμένων. Υπ' αυτό το πρίσμα, η μεταφορά μπορεί να λειτουργήσει ως μορφή «αποκλίνουσας σκέψης», που συμβάλλει στην ανάδειξη της πολυμορφίας του κόσμου. Η μεταφορά δεν είναι δυνατόν να υποκαταστήσει την εννοιολογική, κατηγοριακή πραγμάτευση των ουσιαδών συναφειών ενός γνωστικού αντικειμένου, όμως μπορεί να την εμπλουτίσει. Η μεταφορά μπορεί να συμβάλει στην ανάδειξη της συνάφειας, της σύνδεσης πεδίων, τα οποία, εκ πρώτης όψεως, είναι άσχετα και ασύνδε-

τα μεταξύ τους. Υπ' αυτό το πρίσμα, η μεταφορά μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην υπέρβαση του αποσπασματικού τρόπου θεώρησης της πραγματικότητας στο πλαίσιο μιας στενής εξειδίκευσης και ενός υποδουλωτικού καταμερισμού εργασίας και στην ανακάλυψη αδιόρατων, εκ πρώτης όψεως, συναφειών και σχέσεων μεταξύ διαφορετικών πεδίων, τομέων, επιπέδων της πραγματικότητας. Ταυτόχρονα, η χρησιμοποίηση της μεταφοράς εμπεριέχει τη δυνατότητα αναγωγιστικής προσέγγισης ενός σύνθετου συστήματος στη βάση των όρων ενός απλούστερου συστήματος, της μηχανιστικής προβολής των εννοιών και των κατηγοριών ενός κλάδου σ' ένα άλλο κλάδο. Όμως, ακόμα και αν οι μεταφορές είναι ισχυρές και παρακινούν στη γόνιμη έρευνα, οι νέες πολιτισμικές και τεχνολογικές προκλήσεις μπορούν να μεταμορφώσουν ακόμα και πιο ελκυστικές σύγχρονες μεταφορές σε ιστορικά ανέκδοτα (Dudai, 2008).

Βιβλιογραφία

- Αυγουστίνος (1999) *Εξομολογήσεις* (μτφρ Φ Αμπατζοπούλου). Αθήνα. Πατάκης.
- Baudrillard, J (2000) *Η Καταναλωτική Κοινωνία Οι Μύθοι της, οι Δομές της* (μτφρ. Β Τομανάς) Θεσσαλονίκη. Νησίδες.
- Baumgartner, P & Payr, S (1995) Introduction In P Baumgartner & S. Payr (Eds.), *Speaking Minds* (pp 3-20) Princeton. Princeton University Press
- Γιανναράς, Χ (2007) *Ενάντια στην Θρησκεία*. Αθήνα: Ίκαρος
- Damasio, A. R. (1994). *Descartes' Error Emotion, Reason and the Human Brain* New York. Grosset/Putnam
- Danzinger, K (1997) *Naming the Mind* London. Sage
- Δαφέρμος, Μ. (2010). *Το Ιστορικό Γίνεσθαι της Ψυχολογίας*. Αθήνα Gutenberg.
- Dreyfus, H (2001). *Τι Δεν Μπορούν Ακόμη να Κάνουν οι Υπολογιστές Κριτική της Τεχνητής Νοημοσύνης* (μτφρ Π Καρλέτσα, Επιμ. Κ. Χατζηκυριάκου) Ηράκλειο. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης
- Δημητράκος, Δ (χ.χ.) Λήμμα «φρην» Στο Δ. Δημητράκος, *Μέγα Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας* (τ 9, 7701) Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου.
- Dudai, Y. (2008). Οι Νευροεπιστήμες: Ο Κίνδυνος Μήπως Νομίζουμε ότι τα Έχουμε Καταλάβει Όλα. Στο D Rees & S. Rose (Επιμ.), *Οι Νέες Επιστήμες του Εγκεφάλου Κίνδυνοι και Προκλήσεις* (σσ 219-234) Αθήνα Πολύτροπον
- Freud, S (1961/1925). The Resistances of Psycho-analysis In J. Strachey (Ed), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (Vol. 19, pp 213-224) London· The Hogarth Press & Institute of Psycho-analysis.
- Freud, S. (1959/1926) The Question of Lay Analysis. Conversation with an Impartial Person In J Strachey (Ed), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (Vol 20, pp 177-258) London The Hogarth Press & Institute of Psycho-analysis
- Gergen, K (1990) Metaphors, Metatheory, and the Social World In D. Leary (Ed), *Metaphors in the History of Psychology* (pp. 267-299) New York. Cambridge University Press
- Hackley, C (2007) Marketing Psychology and the Hidden Persuaders *The Psychologist* Vol. 20, No 8, 488-490
- Herbart, J F (2007/1816). Utsebnik Psychologii [Εγχειρίδιο της Ψυχολογίας] In J. F Herbart, *Psychologia* [Ψυχολογία] (pp. 119-283) Territoria Budushevo Moscow
- Hobbes, T. (2006/1651). *Λεβιάθαν* (μτφ. Γ. Πασχαλίδης & Α. Μεταξόπουλος). Αθήνα: Γνώση
- Hume, D (1978). *A Treatise of Human Nature* Oxford Clarendon Press.
- James, W (1890) *The Principles of Psychology* (Vol. 1 - 2) New York Henry Holt
- Kollek, R. (2008). Μεταφορές του Νου, Νευροεπιστήμες και Ηθική Στο D Rees & S Rose (Επιμ.), *Οι Νέες Επιστήμες του Εγκεφάλου Κίνδυνοι και Προκλήσεις* (σσ. 105-124) Αθήνα: Πολύτροπον.
- Kvale, S (2003). The Church, the Factory and Market: Scenarios for Psychology in a Postmodern Age *Theory & Psychology*, Vol. 13, N 5, 579-604.
- Κουγιουμουτζάκης, Γ (1994). Η Ψυχολογία και ο Φθόνος της Φυσικής Στο Φ Τσαλιγοπούλου (Επιμ), *Η Ψυχολογία στην Ελλάδα Σήμερα* (σσ. 39-68) Αθήνα Πλέθρον

- Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α. (1999). *Ψυχολογία των Κινήτρων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- La Mettrie, J (1976) Schelovek-Maschina [Ο Άνθρωπος-Μηχανή]. In V. Boguslavsky (Ed.), *Sotschinentia* [Έργα] (pp 183 - 244) Moscow. Misl. (Original work published 1748)
- Lakoff, G. & Johnson, M (1980) *Metaphors We Live By*. Chicago & London: The University of Chicago Press
- Leahey, T (1997). *A History of Psychology: Main Currents in Psychological Thought*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Leary, D (1990) Psyche's Muse: The Role of Metaphor in the History of Psychology. In D Leary (Ed.), *Metaphors in the History of Psychology* (pp 1-78). New York: Cambridge University Press
- Lewis, R (1999) Cognitive Modeling, Symbolic. In R. Wilson & F. Keil (Eds.), *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences* (pp 141-143). Massachusetts: MIT.
- McReynolds, P (1990) Motives and Metaphors: A Study in Scientific Creativity. In D Leary (Ed.), *Metaphors in the History of Psychology* (pp 133-172). New York: Cambridge University Press
- Mustain, M R (2006). Metaphor as Method: Charlene Haddock Seigfried's Radical Reconstruction. *William James Studies*, Vol.1, No 1, Retrieved 10-10-2010 from the website: <http://williamjamesstudies.org/1.1/index.html>
- Πουρνάρα, Γ & Πουρνάρα, Ε (2008) *Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας Αρχαίας, Μεσαιωνικής, Νέας* (τομ.12) Αθήνα: Πάπυρος
- Rorty, R. (Ed.) (1967) *The Linguistic Turn: Recent Essays in Philosophical Method*. Chicago & London: University of Chicago Press
- Sarbin, T R (1990) Metaphors of Unwanted Conduct: A Historical Sketch. In D W Leary (Ed), *Metaphors in the History of Psychology* (pp. 300-330). New York: Cambridge University Press
- Searle, J (1992). *The Rediscovery of the Mind*. Cambridge, MA: MIT Press
- Sokolova, E (2003) *13 Dialogon o Psychologii* [Δεκατρείς Διάλογοι για την Ψυχολογία]. Moscow: Smisl
- Sternberg, R (1990). *Metaphors of Mind: Conceptions of the Nature of the Nature of Intelligence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Φιλων (2003) Περί Βίου Θεωρητικού. Στο Σ Γκιργκένης (Επιμ.), *Ελληνισμός, Ιουδαισμός, Εσσοί και Θεραπευτές* (σσ 271-350) Αθήνα: Ζήτηρος
- Yalom, I. (2003) *Θρησκεία και Ψυχιατρική* (μτφρ Ε. Ανδριτσάνου & Γ Ζέρβας) Αθήνα: Άγρα
- Vygotsky, L (1993) *Σκέψη και Γλώσσα* (μτφρ Α Ρόδη) Αθήνα: Γνώση
- Vygotsky, L (1997) The Historical Meaning of the Crisis of Psychology. In R. Rieber & J Wolloc (Eds.), *The Collected Works of L S Vygotsky* (Vol 1, pp. 233-344). New York, London: Plenum Press.
- Watson, J (1914) *Behaviorism: An Introduction to Comparative Psychology*. New York: Holt
- Weber, M (1978) *Η Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού* (μτφρ Μ Κυπραίου) Αθήνα: Gutenberg

Metaphors in the History of Psychology: Epistemological and methodological dimensions

Manolis Dafermos

ABSTRACT Metaphor is not only a figure of speech with purely rhetorical functions, but it is also a way of scientific discovery. Metaphors have played a prominent role in scientific creativity. Metaphor permits the theorist to conceptualize data in a different way. Psychologists and their predecessors have turned to metaphor to articulate their theories. The paper presents the findings about the role of metaphor in the historical development of psychology. Church, machines (clocks, hydraulic systems, computers and so on), market has been used as sources of psychological metaphors. The analysis of metaphor in history of psychology can improve our understanding of cultural and scientific context of the psychological thought.

Key words. Church, History Psychology, Machine man, Market, Metaphors.